

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין "ארבעה פרשיות"

בחיוב פרשת פרה נחלקו הפוסקים האם קריאה זו חיובה מהתורה כפרשת זכור, או שחיוב זה מדרבנן, כמו שקלים והחודש, נפק"מ האם נשים חייבות לשמוע פרשה זו.

השו"ע (קמו ב, תרפ"ז) כתב בשם יש אומרים שחיובו מדאורייתא וכן הביא בתרומת הדשן (סימן קט) בשם התוס' בר"ה (יג, א), ומיהו המשנ"ב (תרפ"ה ס"ק טו) כתב והרבה אחרונים כתבו שפרשה זו אינה מדאורייתא.

מתוס' שנ"ץ (ברכות יג, א) משמע דהוי מדרבנן שכתב "דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור", וכן משמע בתשובות מהרי"ל (סימן קפב) שלא הזכיר מדאורייתא אלא פרשת זכור, וכן כתב הרא"ם (סימן ב) שפרשת פרה מדרבנן לפי שאין טעם בקריאה מדאורייתא וגם מי יודע היכן רמיזה (הובא במנ"א תרפ"ה א), וכן האריך השל"ה (ריש מגילה דף רסו) שפרשת פרה אינה מדאורייתא, וכן כתב הב"ח (תרפ"ה א).

למעשה: מכיון שיש שיטות שקריאתה מדאורייתא לכתחילה יש לשמוע גם פרשה זו עם כל הדקדוקים (עיין מועדים וזמנים ח"ב סימן קסח).

עמידה בשעת הקריאה

יש הנוהגים: לעמוד בקריאת ד' פרשיות, והטעם: מפני התעוררות והשיבות המצווה המתקיימת פעם בשנה והוא כעין מה שנהגו לעמוד בקריאת שירת הים, ובפרשת עשרת הדברות (ספר עדות ביהוסף מנהגי שבתות ד' פרשיות סעיף ד).

הסתכלות מתוך החומש

בשעת הקריאה יביט בתוך החומש וישמע כל תיבה ותיבה מפי הקורא, והטעם: בכדי שלא יפנה מחשבתו לבטלה ח"ו (יסוד ושורש העבודה שער יב פרק שלישי).

אמירת שנים מקרא

יש שכתבו שאין צריך להשלימה לפי שהטעם שאומרים בכל שבוע שנים מקרא, הוא בכדי שכל אחד מישראל יקרא לעצמו את כל התורה מתחילה ועד סופה כמשך השנה כמו שעושים בציבור, וכיון שהטעם הוא משום השלמה נראה דלא הצריכו להשלים הפרשיות אלו כיון שמשלימים וקוראים על סדר פרשת השבוע (שו"ת תרומת הדשן סימן כג).

משה רבינו תיקן שיקראו בתורה בשבתות ובשני וחמישי ובמועדי ישראל, (רמב"ם הלכות תפילה פ"ב) מלבד זאת, ישנם עוד שבתות, בהם נוהגים לקרוא פרשיות נוספת, ואלו הם: פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה, פרשת החודש.

פרשת שקלים: היא הראשונה וקוראים אותה בשבת שלפני ראש חודש אדר, או בשבת שחל בה ראש חודש, ונאמר בה תרומת השקלים שנתנו בני ישראל למשכן, וחיוב מהיצת השקל לדורות.

טעם קריאתה

אנו משלמים פרים שפתינו בקריאת פרשת כי תשא דכתיב בה ענין השקלים ותחשב הקריאה כאילו קיימנוה בפועל ממש (משנ"ב תרפ"ה א).

טעם אחר: לזכרון מצוות מחצית השקל (לבוש תרפ"ה א, משנ"ב שם ס"ק א).

טעם אחר: זכר לקריאת פרשה זו בבית המקדש (מקראי קודש סימן א).

פרשת זכור: השניה נאמר בה מעשה עמלק, והטעם: כדי לקיים מצוות זכרית מעשה עמלק וקוראים אותה בשבת הסמוכה לפורים, בכדי להקדים זכירה לעשיה וכדכתיב (אסתר ט כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים" (משנ"ב שם).

פרשת פרה: היא השלישית והיא לפני פרשת החודש, לפי שהייתה במדבר לפני הקרבת הפסח בכדי להזות על ישראל ולטהר כדי שיעשו את הפסח במהרה (משנ"ב שם).

פרשת החודש: היא הרביעית, ונקראת סמוך לניסן, כדי לקדש את חודש ניסן כדכתיב "החודש הזה לכם ראש חודשים" (משנ"ב שם).

חיוב קריאת הד' פרשיות דאורייתא או דרבנן

פרשת שקלים ופרשת החודש הוי מדרבנן, פרשת זכור הוי מדאורייתא, דכתיב "זכור את אשר עשה וכו'" וגמרינן בנמרא דהאי זכירה הכוונה אמירה מתוך הספר דווקא ולא סגי במה שיקבע בליבו (מגילה יח, א, משנ"ב תרפ"ה ס"ק יד).

יש שכתבו שאף שקריאת הד' פרשיות הוא מדרבנן בכל זאת יש להיזהר בהן יותר מקריאת הפרשיות של כל השנה (א"ר תרפ"ה כא בשם השל"ה ריש מסכת מגילה).

ויש שנהגו להשלים הפרשיות באמירת שנים מקרא, והטעם: משום שהחמירו על עצמם בד' פרשיות, כיון שיש שסוברים שזכור ופרה הם מדאורייתא ובכדי לצאת ידי חובה כל השיטות (מעמי המנהגים עניני שבת אות שמו בשם דברי המודות).

לדינא: פסק השו"ע (רפה ז) אין צריך לקרוא פרשת יו"ט ובמשנ"ב (שם ס"ק יח) ביאר דהרי קרא כבר את כל התורה מידי שבת בשבתות וה"ה ד' פרשיות (אנר"מ או"ח ח"ג מ).

בר מצווה

גם לנהוגים לעלות לתורה שבת לפני הבר מצווה, בשבת של ד' פרשיות יאחר את הקריאה לשבת שאחרי הבר מצווה, **הטעם:** משום הכלל כל המחוייב בדבר מוציא את חבריו ידי חובה, ומי שאינו מחוייב אין מוציא ידי חובה את חבריו, ולפי דהוי דאורייתא אין הקטן מוציא ידי חובה (מגילה יג ב תוס' ד"ה שכל).
ואע"ג שלא כל ד' הפרשיות מדאורייתא לא פלוג רבנן, ואפי' אם יקרא רק הברכות אין מעלים אותו לתורה (משנ"ב ס"ק כג וביאור הלכה רפב).

אמירת "אב הרחמים"

בכל שבתות השנה, לפני תפילת מוסף, מנהגינו לומר "אב הרחמים", בשבתות אלו אין אומרים "אב הרחמים" (עין משנ"ב תרפ"ב ס"ק יח).

האם הטעמים מעכבים

יש אומרים: שניגון הטעמים מעכבים, **והטעם:** מכיון שהטעמים הם מהתורה, כדילפינן במסכת מגילה (ג, א) מקרא ד"ויבינו במקרא" (נהמיה ח יח) זה פסוק טעמים (וכן כתב חיי אדם כלל לא לא), וא"כ בפרשת זכור שחיובה מדאורייתא צריך לקרוא עם הטעמים, ואם טעה צריך לחזור (מועדים וזמנים ח"ו סימן צח).

יש אומרים: שאע"פ שטעמים מדאורייתא אינם מעכבים כשם שאין צריך לקרוא עם תרגום אע"פ שהוא מהתורה כדילפינן במגילה (ג, א), ואף למ"ד שמהזירים בטעה בטעמים הוא רק לקיומי דין הטעמים אבל לא לומר דבלי זה לא יצא ידי חובה (ימי הפורים).

פרשת שקלים (שו"ע תרפ"א)

פרשת שקלים, היא הפרשה הראשונה מד' פרשיות ונאמר בה תרומת השקלים שנתנו בני ישראל למשכן, והיויב מחצית השקל לדורות אמר קרא (במדבר כה, יד) "ואת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה", ו"חודשי השנה" מיותר, למדו מכך חכמים שיש חודש בשנה שצריך לחדש ולהביא בו את הקרבנות מתרומה חדשה, ומנין שחודש זה הוא חודש ניסן, גמרינן (מגילה כט, ב, ר"ה ז, א) בגזרה שווה "חודש" (דברים טז א) "החודש הזה לכם" (שמות יב ב) שהוא חודש ניסן, ומכיוון שכך, היו אוספים לצורך כך מחצית השקל מכל אחד מישראל, ובכדי שיספיקו להביא עד ר"ה ניסן, היו מכריזים על כך כבר בר"ה אדר וכדאיתא במשנה בשקלים (פרק א משנה א) "באחד באדר משמיעים על השקלים" (פ"ז תרפ"א).

והטעם בא' באדר, אמר הקב"ה, גלוי וידוע לפני שעתיד המן הרשע לשקול שקלים לאחשורוש כנגד ישראל, לכן אמר למשה שיקדימו שקלי ישראל לשקלי המן (מסכת סופרים פרק כא ד).

זמן קריאתה

בשבת שלפני ר"ח אדר, או בשבת שחל בו ר"ח אדר (מגילה כט, א).

הטעם שנקראת בשבת בסמוכה לאדר ולא בר"ח עצמו שבו משמיעים על השקלים כמבואר במשנה בשקלים (פ' א - א).

לפי שבשבת כל העם בטלים ממלאכתם ונאספים לבית המדרש ושומעים חיוב שקלים ואילו בחול לא שכיח רבים בבית הכנסת, ועוד חששו בחול מפני ביטול מלאכה (מועדים לשמחה פרשת שקלים סימן ה).

פרשת הקריאה: קוראים בפרשת כי תשא (שמות ל, יא) שהיא מענין השקלים, וקוראים מתחילת הפרשה עד (פסוק טז) "לכפר על נפשתיכם" (שו"ע תרפ"א).

סדר הקריאה

חל ראש חודש אדר באחת מימות השבוע: מוצאים ב' ספרים, בראשון קוראים שבעה קראים בפרשת השבוע, ובשני פרשת שקלים, ומפטירים בשקלים.

ראש חודש שחל בשבת מוצאים ג' ספרים באחד קוראים ששה קראים בפרשת שבוע דהוי תדיר, ותדיר [פרשת שבוע] ושאינו תדיר [פרשת שקלים] תדיר קודם, בשני קוראים לשביעי בקריאת ראש חודש שהוא יותר תדיר מפרשת שקלים, ובשלישי מפטיר בפרשת שקלים (שו"ע תרפ"א).

הפטרה

ומפטירים במלכים (מלכים ב פרק יב פסוק א), "בן שבע שנים – לכהנים יהיו" (שם יב יז), **והטעם:** לפי שמוזכר בה עניין תרומת בני ישראל לבדק הבית (משנ"ב תרפ"ב ס"ק ח).

הספרדים מתחילים מתחילת "ויכרות יהודיע" (שו"ע תרפ"א א), **והטעם** שמתחילים שם אף ששם לא מוזכר מנדבות בדק הבית כדי להשלים כ"א פסוקים (עורה"ש תרפ"ג ג). שהוא מספר הפסוקים שצריך לקרוא לכתחילה בהפטרה (כמבואר מושו"ע רפד א).

וכשחל ראש חודש בשבת אין מפטירים בשל ראש חודש אף שהיא תדירה, והטעם: לפי שהפטרה של שקלים מדברת גם בענין ראש חודש (אליה רבא תרפ"א יז בשם תשובת רמ"א לה ב). **טעם אחר:** משום שקראו באחרונה בשקלים מפטירים מענין השקלים (משנ"ב תרפ"ב ס"ק ג).

טעם אחר: שמה שאומרים להקדים התדיר הוא רק בקריאת התורה ולא בהפטרה לפי שד' פרשיות אלו קבועות מפי רבותינו כהפטרה ראש חודש (שבלי לקט הקצר סימן כג).

פרשת זכור (ש"ע תרפה ב)

פרשת זכור היא פרשה השנייה מד' פרשיות שבה נאמר מעשה עמלק, והטעם: כדי לקיים מצות זכירת מעשה עמלק, ולעולם היא שבת לפני פורים, והטעם: בכדי להקדים זכירה לעשיה וכדכתיב (אסתר ט כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים" (מגילה ל, א).

חיובו מדאורייתא

פרשת זכור חיובו מדאורייתא, דכתיב (דברים כה יז) "זכור את אשר עשה וכו'" והגמרא לומדת דהאי זכירה הכוונה אמירה מתוך הספר דווקא ולא מספיק במה שיקבע בליבו (מגילה יח, א, שו"ע תרפה ז, משנ"ב שם ס"ק יד).

וכיון שקריאה זו מדאורייתא לפיכך יש להקפיד לשמוע במנין של עשרה (משנ"ב תרפה ס"ק יב) וקריאה מספר תורה (משנ"ב שם ס"ק ז).

קריאה באדר

הטעם שקבעו קריאה זכור באדר לכאורה היה צריך לקרוא בחודש אייר שבו היה המלחמה; ואפשר שבימי מרדכי ואסתר וב"ד קבעהו לסמכה בכל שנה למעשה המן שהיה מזרעו של עמלק ומהתורה היה סני באחת מימות השנה (לבוש תרפה ב).

קריאה בשבת לפני פורים

בדין הוא שהיה צריך לקרוא זכור בפורים עצמו שהוא מענינו של יום שהמן הוא מזרע עמלק, אלא להודיע שקודם גם הפורים נצטוונו בזכירת מחית עמלק, וקבעו קריאתה קודם לפורים וסמוך לו (הינוך מצווה תכג).

שרשי המצווה

לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנואי לפני השם ב"ה, וכי לפי רעתו וגרמת רוב נזקו תהיה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק כי מפני שעשה רעת גדולה לישראל שהתחיל הוא להזיקם ציונו הקב"ה לאבד זכרו מני ארץ ולשרש אחריו עד עולם (הינוך מצווה תכג).

הטעם שתקנו לקרוא פרשת "זכור" יותר משאר שש זכירות לפי שזכירת מתן תורה יש את חג העצרת, וזכירת שבת יש שבת, ומעשה העגל, ומעשה דמרים, לא תיקנו מפני שהוא גנות לישראל (מגן אברהם תרפה ט).

סדר הקריאה

מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים את פרשת השבוע, ובשני קוראים מפטיר זכור, (דברים כה, יז) "זכור" עד (פסוק יט) "לא תשכח" (שו"ע תרפה ב).

הפטרה

מפטיר (שמואל א פרק טו, א) "וויאמר שמואל... פקדתי את אשר עשה לך עמלק" (שו"ע תרפה ב) והטעם: לפי שהוא מענין מחית עמלק (לבוש תרפה ב). הספרדים מתחילים מפסוק א', ואשכנזים מפסוק ב' ושניהם מסיימים (פסוק לד) "עלה אל ביתו גבעת שאול".

קריאת העולה עם הבעל קורא

המנהג הוא שהעולה קורא בלחש עם הבעל קורא, ואין חסרון של קורא יחיד, כיון שכולם שומעים הקריאה וגם הוא נכלל בכלל עשרה (הגר"מ פינשטין מועדי ישראל פרק 2 הערה 13 וכן נהג הנריש"א הובא בספר איש על העדה ובספר שבות יצחק). ויש אומרים: שאין העולה צריך לקרוא "זכור" עם הבעל קורא (עיין תשובות והנהגות חלק א סימן שצט).

קריאה של הציבור עם הבעל קורא

יש שנהגו שרק הבעל קורא, קורא את הקריאה ואין קוראים עימו בלחש, והטעם: לפי שיש חשש שמא לא ישים לב לבעל קורא ויפסיד קריאה מתוך הספר תורה (הגר"ח קניבסקי פסקי שמועות תרפה עמוד לג בהערה).

יש שנהגו לקרוא עם הבעל קורא, והטעם: לפי שהושיעים לסוברים שאין שומע כעונה במחית עמלק (שו"ת מנחת אליעזר ח"ב א).

יש שנוהגים שהעולה למפטיר "זכור" הוא גם קורא את "זכור"

(מעשה רב אות קלג, וכן נהג הנריש"א מובא בספר איש על העדה זכור). והטעם: לפי שנפסק שהעולה צריך לקרוא עם הבעל קורא, והטעם: כדי שלא יהיה ברכתו לבטלה והוא דעת תוספות הרא"ש, וקימ"ל דכל כי האי גוונא שקורא עם הבעל קורא אינו נותן דעתו לקריאה עם הציבור ונמצא חסר לו במנין עשרה דהוי כקורא יחיד ולכן העולה הוא גם הקורא (ספר מאורות נתן ד' פרשיות סימן ה).

טעם אחר: לפי שחלוק פרשת זכור משאר קריאות דשאר קריאות חיובם הוא חובת שמיעה על הציבור וא"כ אין מעלה לקרותם בעצמם ויוציאים בשמיעה, משא"כ פרשת זכור חיובו הוא חובת קריאה על כל יחיד ויחיד וכשהקורא קורא הציבור יוצא ידי חובה שומע כעונה ולכן יש שקוראים עם הבעל קורא משום מצווה בו יותר מבשלוהו (שו"ת בנין שלמה סימן נד).

בדיוקי הקריאה

זכר [בצירה] או זכר [בסגול]: מכיון שיש אומרים שצריך לקרוא "זכר עמלק" בצירי, ויש אומרים שצריך לקרוא "זכר עמלק" בסגול, מחמת ספק זה חוזרים על הפסוק האחרון פעמים בכדי לצאת ידי חובת שתי השיטות (משנ"ב תרפה ס"ק יח).

צורת החזרה

יש הנוהגים: לחזור רק על המילים "תמחה את זכר עמלק" (קיצור שו"ע פד ס"ק כב, וכן נהגו בבית מדרשו של הנריש"א ישמח ישראל עמוד י הערה 10).

הטעם שלא יגמור את הפסוק ויחזור עליו, משום שאם יגמור הפסוק מסתבר שיצא בדיעבד בקריאה ראשונה ולא שייך שוב לתקן (בספר שלמי תודה סימן ד בשם הגרא"ל שטיינמן שלימ"א).

יש שנהגו: לגמור את קריאת הפסוק ולחזור עליו, והטעם: לפי שאם חוזר המילים בלבד נראה כחוזר ומתקן מעות, והקריאה האחרונה היא

אתיקה • אחר-המליץ • חזק תחומי דתאגדות ורדי • אסתר • הכתרת • סיפור • דת • דלמטיב גוספיס במאמר • יוליון ון | yep@achiv.org.il

